

УДК 338. 43 : 633. 63

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЧИХ ПОТУЖНОСТЕЙ ЦУКРОВИХ ЗАВОДІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

кандидати економічних наук, доценти **Жарун О. В., Соколюк С. Ю.,
Ткачук С. П.**

Уманський національний університет садівництва, Україна, Умань

Досліджено сучасний стан розвитку виробництва цукрових буряків і цукру в сільськогосподарських і переробних підприємствах Вінницької області, визначено ефективність цукробурякового виробництва в аграрно-промислових формуваннях та виявлено причини кризової ситуації у цукробуряковому виробництві. Зроблено розрахунок потреби цукрових буряків для роботи цукрових заводів Вінницької області за трьома варіантами тривалості їх роботи: 75 діб; 90 діб; 100 діб. Обґрунтовано напрями підвищення ефективності діяльності, визначено перспективні параметри виробництва цукрових буряків у агроформуваннях Вінницької області. Досліджено вплив організаційно-економічного механізму на ефективність функціонування цукробурякового виробництва та узагальнено суспільно-економічне значення галузі через вирішення відповідних завдань.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, цукрові буряки, цукробурякове виробництво, урожайність, рентабельність.

Zharun O., Sokoliuk S., Tkachuk S. Provision of production capacity of sugar plants of the Vinnytsia region / Uman national University of horticulture, Ukraine, Uman

Investigated the current state of development of sugar beet production and sugar in agricultural and processing enterprises of Vinnytsia region, the efficiency of sugar production in the agro-industrial formations and the causes of the crisis in sugar beet production. Made requirements of sugar beet for sugar plants of the Vinnytsia region on the three options for the duration of their work: 75 days; 90

days; 100 days. The basic directions of increase of efficiency of activity, identified promising parameters of sugar beet production in the agricultural enterprises of Vinnytsia region. The influence of organizational-economic mechanism on the efficiency of sugar production and usigliano socio-economic importance of the sector through the related challenges.

Key words: organizational and economic mechanism, sugar beets, sugar beets production, productivity, profitability.

Вступ. Цукор є продуктом повсякденного вживання і у вирішенні продовольчої проблеми відіграє особливу роль. Крім того, цукор використовується як сировина у харчовій промисловості, а у разі повного забезпечення внутрішніх потреб країни, може бути експортним товаром.

Ще недавно Україна мала 192 цукрові заводи, які здатні були забезпечити виробництво цукру обсягом 6 млн. тонн. Такий рівень розвитку галузі забезпечував для країни одне з чільних місць серед країн-експортерів цукру, і для економіки України галузь мала стратегічне значення.

Нині цукробурякове виробництво України характеризується низькою ефективністю та перебуває на етапі пошуку шляхів виходу із економічної кризи. Наразі велика кількість наукових та практичних задач, що виникають в зазначеному проблемному полі, залишаються не тільки не вирішеними, а й, навіть, недостатньо дослідженими.

На сучасному етапі комплексне врахування різних аспектів організаційно-економічного механізму цукробурякового виробництва слід досягати через інтегрування його складових, системи зв'язків, організаційної структури та стадій за рівнями управління. Ефективний розвиток цукробурякового виробництва визначається сформованим організаційно-економічним механізмом. Тому важливим є формування концептуальних засад з формування зазначеного механізму та підвищення ефективності дії його складових. В цьому відношенні є важливим усвідомлення методологічних

основ формування та підвищення ефективності дії організаційно-економічного механізму цукробурякового виробництва.

Суть організаційно-економічного механізму ефективного функціонування цукробурякового виробництва полягає в поєднанні планування та організації праці, ціноутворенні, інвестуванні, оподаткуванні та кредитуванні, а також залежить від ефективної державної підтримки, страхової та зовнішньоекономічної політики. Економічний механізм діє через такі основні інструменти: ціни, податки, субсидії, квоти, дотації, кредити, надбавки тощо [1, с.62; 2, с.192]. За допомогою цих інструментів здійснюється вплив на вирішення основних завдань: стимулювання забезпечення країни цукром власного виробництва; забезпечення налагоджених відносин між сільським господарством і промисловістю; забезпечення стабільних доходів тим хто займається вирощуванням цукрових буряків; підвищення ефективності виробництва; сприяння впровадженню досягнень науково-технічного прогресу; повернення на ринок ближнього і дальнього зарубіжжя.

Сучасний стан цукробурякового підкомплексу характеризується розбалансованістю управління галузями та майже відсутністю міжгалузевої координації. Для розв'язання цих питань має діяти налагоджений організаційно-економічний механізм, що забезпечуватиме регулювання данного підкомплексу: органічне поєднання ринкових механізмів з елементами саморегулювання та методами державного регулювання при виробництві цукрових буряків і продуктів їх переробки, виробництва цукру; здійснення фінансового оздоровлення і підвищення прибутковості виробничої діяльності цукровиків, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках; удосконалення форми інтегрованих формувань виробників та переробників цукросировини, піднесення технологічного рівня цукробурякового виробництва. Чіткий механізм регулювання економічних відносин сприятиме підвищенню

ефективності функціонування цукробурякового виробництва в умовах ринкової економіки

[1, с.35].

На сьогоднішній день у Вінницькій області працюють лише 12 цукрових заводи, оскільки інші розібрані на металобрухт, а деякі не запускаються не один рік через відсутність сировини.

Зменшилася площа посіву цукрових буряків. В 2014 році у Вінницькій вирощування буряків здійснювалося виробниками всіх форм власності на площі 59,8 тис. га (в кращі роки сіяли на 650 тис. га) [2]. Однією із причин такого скорочення посівних площ є ціна реалізації цукрових буряків, яка встановлюється щорічною постановою Кабінету Міністрів України. Ціна не відповідає витратам, які несуть господарства на виробництво цукрових буряків. Було вирощено 2323,4 тис. т цукрових буряків при урожайності 358 ц/га.

Аналіз останніх досліджень. Якщо кризова ситуація в агропромисловому виробництві призвела до руйнування матеріально-ресурсного потенціалу, то це зовсім не означає, що через тимчасово не завантажені виробничі потужності, закриття цукрових заводів їх потрібно негайно знищити. Питанню забезпечення ефективності функціонування цукрової промисловості присвячені праці багатьох науковців, серед них П.Т. Саблук, М.Ю. Коденська, В.Д. Слюсар, В.П. Пиркін, М.Г. Лобас, А. Фурса та ряд інших. Але залишились не вирішені багато питань, і одне із них є забезпечення виробничих потужностей цукрових заводів та ефективність вирощування цукрових буряків.

Формулювання мети статті та завдання. Цукрові заводи мають значні проблеми з коренеплодами, вирощеними з іноземних гібридів, що пов'язано із їх захворюваннями та поганим зберіганням. Це говорить про те, що потрібно підвищувати урожайність цукрових буряків, вкладаючи кошти в насіння, добрива, засоби захисту, не збільшувати посівні площі, що

суттєво зменшить постійні виробничі витрати на одиницю продукції. А це в свою чергу забезпечить цукрові заводи сировиною. Виникає необхідність розрахувати потребу цукрових буряків для задоволення переробних можливостей цукрових заводів.

Виклад основного матеріалу статті. На початку 1991 року бурякоцукровий комплекс України мав у своєму складі 192 цукрових заводи, 5 рафінадних заводів, 135 насінницьких господарств, 4 насінневі заводи, понад 8000 колективних господарств, які вирощували цукрові буряки, 10 кар'єрів з видобування вапнякового каменю, 12 машинобудівних і ремонтних заводів, будівельно-монтажні та інші організації, науково-дослідний та проектно-конструкторський інститути, підприємства та організації виробничої і соціальної інфраструктури.

Державна політика в галузі протягом перехідного періоду не була спрямована на збереження, підтримку і розвиток. Навпаки, на початку 90-х, ми самі відмовилися від поставок цукру на безмежний російський ринок. Фактично заводи і працівники були покинуті напризволяще. Маючи надпотужності по виробництву бурякового цукру ми ще й втратили ринки його збуту.

Замість затвердження державної програми і проведення згідно неї виваженої реструктуризації галузі для зменшення руйнівних наслідків переходу до ринку, держава самоусунулася від цих проблем. Таким простим способом було зекономлено сотні мільйонів гривень, які необхідно було б витратити на поступове виведення з експлуатації неефективних цукрових заводів.

У зв'язку із збитковою роботою цукрових заводів багато власників почали їх закривати. При цьому різалися на металобрухт не тільки застарілі малопотужні заводи а і потужні “шеститисячники”, звільнялися з роботи тисячі кваліфікованих працівників. Ніяких компенсацій власники цих заводів і їх працівники не отримали.

Із 192 цукрових заводів загальною потужністю 509,8 тис. тонн переробки цукросировини на добу, які працювали на початку 90-х років, з кожним роком залишається працювати все менше. Починаючи з 2000 року спостерігається спад виробництва та скорочення виробничих потужностей.

Сумарна виробнича потужність переробної промисловості регіону за уточненими даними асоціації «Поділляцукор» на сезон 2014 року складав 31,6 тис. тонн переробки цукросировини на добу. Якщо, ми врахуємо коефіцієнт використання потужностей - 85,3%, який є середнім за останні шість років та нормативні природні втрати при виробничому процесі, які становлять 2,8%, то отримаємо такі результати, що загальна потреба у сировині на період роботи переробного підприємства в 75 діб становить 2014,5 тис. т, на 90 діб - 2417 тис. т, на 100 діб - 2686 тис. т цукрових буряків.

Підприємства області, які займаються вирощуванням цукрових буряків, мають змогу виростити необхідну кількість цукрових буряків для забезпечення роботи переробних підприємств. Розрахунок нормативної потреби валового збору цукрових буряків для забезпечення сировиною виробничих потужностей цукрових заводів Вінницької області нами розглянуто за варіантами тривалості роботи цукрових заводів та за різних рівнів урожайності цукрових буряків. Це дасть нам можливість проаналізувати і обрати найбільш ефективний варіант.

Ми розрахували потребу цукрових буряків для роботи цукрових заводів Вінницької області за трьома варіантами тривалості їх роботи:

- 75 діб; 90 діб; 100 діб.

При тривалості переробки коренеплодів 75 діб їх потреба для цукрових заводів, якщо середньодобова переробка цукрових буряків становить 2636 тонн:

$2636 * 12 = 31,6$ тис. т - перероблено цукрових буряків 12 цукровими заводами за добу, а за 75 діб:

$$31,6 \text{ тис. т} * 75 = 2370 \text{ тис. тонн.}$$

Врахувавши коефіцієнт використання потужностей - 85,3%, потреба коренеплодів для цукрового заводу тривалості роботи 75 діб становитиме:

$$2370 * 85,3\% = 2014,5 \text{ тис. тонн.}$$

Аналогічно розрахуємо потребу для 90 діб.

$$31,6 \text{ тис. т} * 90 = 2844 \text{ тис. тонн.}$$

Врахувавши коефіцієнт використання потужностей – 85,3%, потреба коренеплодів для цукрового заводу тривалості роботи 90 діб становитиме:

$$2844 \text{ тис. т} * 85,3\% = 2417 \text{ тис. тонн.}$$

Відповідно розрахуємо потребу цукрових буряків для тривалості роботи заводів 100 діб.

$$31,6 \text{ тис. т} * 100 = 3160 \text{ тис. тонн.}$$

Врахувавши коефіцієнт використання потужностей – 85,3%, потреба коренеплодів для цукрового заводу тривалості роботи 100 діб становитиме:

$$3160 \text{ тис. т} * 85,3\% = 2686 \text{ тис. тонн.}$$

Для того щоб отримати розраховані нами потреби коренеплодів, потрібно вирахувати потребу у посівних площах за певних урожайностей. Розрахуємо потребу посівних площ при урожайності 38,5 т/га для одержання потрібної кількості цукрових буряків для кожного варіанту тривалості роботи цукрових заводів.

Для тривалості роботи 75 діб:

$$2014,5 \text{ тис. т} : 35,8 \text{ т/га} = 56,3 \text{ тис. га.}$$

Для тривалості роботи 90 діб:

$$2417 \text{ тис. т} : 35,8 \text{ т/га} = 67,5 \text{ тис. га.}$$

Для тривалості роботи 100 діб:

$$2686 \text{ тис. т} : 35,8 \text{ т/га} = 75,0 \text{ тис. га.}$$

Ми бачимо з наших розрахунків, що при урожайності 35,8 т/га, для задоволення потреби в цукрових буряках з збільшенням тривалості роботи

цукрових заводів зростають обсяги виробництва цукрових коренеплодів та, відповідно, посівні площі.

За нашими розрахунками при урожайності 35,8 т/га затрати на 1 га посіву становить 5324 грн/га. Тепер розрахуємо, які будуть загальні затрати на потрібні посівні площі для наших варіантів тривалості роботи цукрових заводів.

Для тривалості роботи 75 діб на площу посіву цукрових буряків потрібно понести такі затрати:

$$56,3 \text{ тис. га} * 5324 \text{ грн/га} = 299,7 \text{ млн грн.}$$

Для тривалості роботи 90 діб потрібна площа 67,5 тис. га, а загальні затрати $67,5 \text{ тис. га} * 5324 \text{ грн/га} = 359,4 \text{ млн грн}$

Для тривалості роботи 100 діб і посівні площі 75,0 тис. га загальні затрати становитимуть: $75,0 \text{ тис. га} * 5324 \text{ грн/га} = 399,3 \text{ млн грн.}$

Розрахунки свідчать, що затрати зростають із збільшенням тривалості роботи цукрових заводів області. А тому ми запланували збільшити урожайність до 40 т/га, розрахувати потребу в посівній площі і, відповідно, загальні затрати на виробництво цукрових буряків за варіантами періодів тривалості роботи заводів.

Отже, для періоду 75 діб при урожайності 40 т/га розрахуємо потребу в посівній площі:

$$2014,5 \text{ тис. т} : 40 \text{ т/га} = 50,4 \text{ тис. га.}$$

За нашими розрахунками при урожайності 40 т/га затрати на 1 га становлять 5802 грн/га, а загальні затрати -

$$50,4 \text{ тис. га} * 5802 \text{ грн/га} = 292,4 \text{ млн грн.}$$

Для періоду 90 діб:

$$2417 \text{ тис. т} : 40 \text{ т/га} = 60,4 \text{ тис. га.}$$

Загальні затрати становлять:

$$60,4 \text{ тис. га} * 5802 \text{ грн/га} = 350,4 \text{ млн грн.}$$

Для періоду 100 діб:

2686 тис. т : 40 т/га = 67,2 тис. га.

Загальні затрати становлять:

67,2 тис. га * 5802 грн/га = 389,9 млн грн.

З даних розрахунків бачимо, що із збільшенням урожайності до 40 т/га затрати по всіх варіантах тривалості роботи цукрових заводів зменшилися порівняно із затратами при урожайності 35,8 т/га.

Ми збільшимо урожайність до 50 т/га і розрахуємо потребу в посівній площі і загальні затрати на виробництво цукрових буряків за варіантами періодів тривалості роботи заводів.

Розрахуємо потребу в посівних площах для варіантів тривалості роботи цукрових заводів:

- 75 діб: 2014,5 тис. т : 50 т/га = 40,3 тис. га.

- 90 діб: 2417 тис. т : 50 т/га = 48,3 тис. га.

- 100 діб: 2686 тис. т : 50 т/га = 53,7 тис. га.

За нашими розрахунками при урожайності 50 т/га затратами на 1 га становлять 6890 грн/га, розрахуємо загальні затрати за різних тривалостей роботи цукрових заводів:

- 75 діб: 40,3 тис. га * 6890 грн/га = 277,7 млн грн.

- 90 діб: 48,3 тис. га * 6890 грн/га = 332,8 млн грн.

- 100 діб: 53,7 тис. га * 6890 грн/га = 369,9 млн грн.

Узагальнення результатів дослідження наведено в таблиці 1.

Дані таблиці свідчать, що із збільшенням урожайності зменшується, відповідно, посівна площа, так при періоді 90 діб за урожайності 50,0 т/га площа зменшилась на 19,2 тис. га порівняно з урожайністю 35,8 т/га. Аналогічна ситуація спостерігається і із затратами на виробництво цукрових буряків, так при тривалості роботи 100 діб за урожайності 50,0 т/га загальні затрати зменшилися на 29,4 млн грн, ніж при урожайності 35,8 т/га.

Цукробурякове виробництво потребує підсилення своєї цілісності на базі інтеграції усього технологічного процесу. Досягти такої цілісності

неможливо лише за рахунок проведення окремих, навіть дуже важливих заходів, тому виникає необхідність розробки та впровадження комплексної програми розвитку цукробурякового виробництва, основними напрямками якої повинно стати:

- вдосконалення та встановлення ринкового контролю за дотриманням законодавчо-нормативної бази стосовно ринку цукру;
- створення структури підкомплексу, адекватної вимогам регульованого ринку цукру;
- забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного цукру на внутрішньому і зовнішньому ринках за рахунок впровадження інтенсивних технологій вирощування цукрових буряків та виробництва цукру;
- забезпечення підкомплексу необхідною технікою та обладнанням, високоякісним насінням, засобами догляду та захисту тощо [7].

Таблиця 1.

Розрахунок потреби цукрових буряків для забезпечення виробничих потужностей цукрових заводів Вінницької області

Показники	Варіанти тривалості роботи цукрових заводів Вінницької області, діб		
	75	90	100
Потреба коренеплодів, тис. тонн	2014,5	2417,0	2686,0
Фактична урожайність цукрових буряків - 35,8 т/га			
Потреба в посівній площі, тис. га	56,3	67,5	75,0
Затрати на 1 га, грн	5324,0	5324,0	5324,0
Всього затрат, млн грн	299,7	359,4	399,3
Урожайність цукрових буряків – 40,0 т/га			
Потреба в посівній площі, тис. га	50,4	60,4	67,2
Затрати на 1 га, грн	5802,0	5802,0	5802,0
Всього затрат, млн грн	292,4	350,4	389,9
Урожайність цукрових буряків – 50,0 т/га			

Потреба в посівній площі, тис. га	40,3	48,3	53,7
Затрати на 1 га, грн	6890,0	6890,0	6890,0
Всього затрат, млн грн	277,7	332,8	369,9

Джерело інформації: за розрахунками авторів

Базовою умовою вдосконалення організаційно-економічного механізму є усвідомлення його взаємозв'язку з системою управління. Відзначається тісна взаємопов'язаність між функціями управління та функціями організаційно-економічного механізму. Особливість функціонального прояву механізму на етапі планування полягає в обґрунтуванні сукупності впливів складових організаційного та економічного механізмів на досягнення запланованих результатів господарської діяльності з вирощування цукрових буряків та їх переробки на цукор. Особливість прояву механізму на етапі організації полягає в проведенні організаційних заходів відносно порядку задіяння складових механізму на процеси та суб'єкти господарювання галузі по досягненню запланованих цілей розвитку. Акцентом механізму на етапі аналізу є здійснення аналітичних та контрольних функцій щодо оцінки впливу складових механізму на ефективність досягнення галузевих цілей. В випадку не отримання очікуваних результатів, на етапі регулювання, здійснюється внесення необхідних змін в склад заходів та параметри їх впливу на результативність функціонування підкомплексу. На етапі стимулювання обґрунтовуються зміни в складові механізму для швидкого досягнення запланованих цілей галузевого розвитку.

Висновки. При підвищенні рівня урожайності цукрових коренеплодів зросте валовий збір культури, а це в свою чергу забезпечить сировиною виробничі потужності цукрових заводів.

В цілому відновлення та нарощування обсягів виробництва у цукробуряковій галузі ми бачимо у її реструктуризації та перепрофілюванні

підприємств, що сприятиме підвищенню ефективності роботи галузі, забезпечить беззбиткове виробництво цукрових буряків і цукру, дозволить накопичити необхідну суму коштів, в тому числі для здійснення розрахунків підприємств за податками з державою, що дасть можливість створити нові робочі місця та підвищити рівень життя сільського населення в бурякосіючих районах. Варто забезпечити налагодження експортних каналів збуту, вжити дієвих заходів щодо просування вітчизняного цукру на зовнішні ринки та запровадити механізм стимулювання експорту. Крім цього, продукція цукробурякового виробництва може також використовуватись для виробництва альтернативних джерел енергії з метою попередження енергетичної залежності України. Для цього необхідно змінити ставлення до галузі у напрямі об'єктивної оцінки в економіці країни та забезпечити стимулювання її розвитку.

Література:

1. *Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку: Монографія / [П. Т. Саблук, М. Ю. Коденська, В. І. Власов та ін.]; за ред. акад. П. Т. Саблука, проф. М. Ю. Коденської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 390с.*
2. *Сільське господарство України: Статистичний збірник. 2012/ За ред. За ред. Н. С. Власенка; Відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., Державна служба статистики України, 2014. – С.161. (402 с.)*
3. *Національна асоціація цукровиків України «Укрцукор» [електронний ресурс] – Режим доступу: http://sugarua.com/ua/sugarnews_uk -*
4. *Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / [П. Т. Саблук, М. І. Кісіль, М. Ю. Коденська та ін.] ; за ред. М. І. Кісіля, М. Ю. Коденської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с.*
5. *Державна служба статистики України [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>*

References:

1. Sabluk P. T., Kodens'ka M. Yu. and Vlasov V. I. (2007), “Tsukroburiakove vyrobnytstvo Ukrainy: problemy vidrodzhennia, perspektyvy rozvytku□: Monohrafiia[Sugar beet production of Ukraine: revival, perspective of development], 390 p., Kiev, Ukraine.
2. Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy: Statystychnyj zbirnyk□. (2013), Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Agriculture of Ukraine], p.161 (402 p.), Kiev, Ukraine.
3. National association sugar producers of Ukraine “Ukrsugar□, available at: http://sugarua.com/ua/sugarnews_uk.
4. Sabluk P. T., Kisil' M. I. and Kodens'ka M. Yu. (2005), “Investytsijna pryvablyvist' ahrarno-promyslovoho vyrobnytstva rehioniv Ukrainy□ [Investment attractiveness of agro-industrial production of Ukraine regions], 478 p., Kiev, Ukraine.
5. State statistics service of Ukraine (2013), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>- Kiev, Ukraine.

